BIOGRAFIJA ✕ *Tragičan život Raymonda Carvera*

Veliki majstor kratke priče

Lada ŽIGO

Svaka priča koju sam napisao, s jednom ili dvije iznimke, imala je svoje polazište u stvarnom svijetu, pisao je Raymond Carver, uzor mnogim modernim prozaicima, pa i hrvatskim koji su pedesetih godina, kad se u nas počela intenzivnije »uvoziti« kratka priča prijevodima Hemingwaya i Saroyana, počeli pisati kratku prozu i šezdesetih je objavljivati u *Večernjem listu*. Američka kratka priča (short story) u nas je kasnije zrila i zbog Carvera, slavnog po svojoj kratkoj, efektnoj formi, a neslavnog po nedavnoj aferi koja je razotkrila da je njegove priče kratio vješti urednik Gordon Lish i duge zgode pretvorio u uzor minimalističke proze. Pjesnikinja Tess Gallagher, druga žena Raymonda Carvera, zaprijetila je »prerađivaču« Lishu da će objaviti izvorne, nekraćene tekstove iz prve Carverove knjige »O čemu govorimo kad govorimo o ljubavi« (1981.) i pokazati javnosti da je minimalist Carver bio doista mnogo više od toga - daleko kompleksiji, slojevitiji pisac.

I u tek objavljenoj biografiji Raymonda Carvera, iz pera njegove prve žene Maryann Burk Carver, u izdanju Profila, dokazuje se da je Carver, vazda siromašan u svom nomadskom životu koji je živio s obitelji na različitim adresama, pisao teško, polako, gotovo nesigurno, uz potporu povremenih stipendija i da mu je Gordon Lish doista umnogome pomogao da stekne slavu velikog majstora kratke forme. Carver je 1982. održao predavanje američkim studentima, naveo je i sam neke primjere kako je urednik katkad nadređen piscu - Scott Fitzgerald skratio je »Sunce se ponovno rađa« Ernesta Hemingwaya (postoje teorije i o tome da je djelo »Starac i more« u izvorniku imalo šesto stranica dok ga nije dohvatio neki vješti urednik), a Ezra Pound skraćivao je T. S Eliota. Carver je citirao Poundovo objašnjenje: »Izuzetno je važno da velike pjesme budu napisane, a manje je važno tko ih je napisao.« Biografija odiše Carverovom mučnom samopotragom, njegovom skromnošću koja je samo ovijena ekscentričnošću, tim obrambenim štitom mnogih kreativnih introverta. Maryann Carver u knjizi »Kako je to bilo« piše: »U kompoziciji je bio minijaturist u smislu japanskog haikua ili perzijskog slikarstva iz 13. stoljeća ili, ako hoćete, onako kao što rock and roll pjesma koja traje tri minute uspijeva izreći sve.«

Stoga je manje važno to što Carverova biografija otkriva istinu o Carverovoj prerađenoj prozi, a mnogo je važnije to što smo na tržištu konačno dobili jednu dirljivu, sentimentalnu biografiju pisca, bez suvišnih začina koji bi je pretvorili u medijski kolač na sceni kojekakvih spektakularnih biografija slavnih. Svi se sjećamo fikcijskih biografskih knjiga kao što su »Hadrijanovi memoari« Marguerite Yourcenar ili »Sjećanja jedne gejše« Arthura Goldena, knjiga koje su memoare odijevale u literarno ruho i tako unosile ljudske sudbine u čitateljsko srce. No, danas su književni memoari, kao i stvarni, skromni i ljudski, u tržišnoj sjeni pred memoarima gomile diplomata, predsjednika, sportaša i njihovih supruga, koje često podupiru televizijske zvijezde (poput Oprah), željne baciti memoarska štiva u zagrljaj šoubiznisa. Memoarske knjige Baracka Obame, Hillary Clinton, Tonyja Blaira ili Billa Clintona (koji je za svoju knjigu »Moj život« dobio samo predujam u vrijednosti od 12 milijuna dolara), Davida Beckhama (čija je biografija »Moja strana« okrunjena nagradom British Book Awards kao najbrže prodavana memoarska knjiga), Victorije Beckham (koja je smjelo izjavila jednom španjolskom novinaru da nikad u životu nije pročitala ni jednu knjigu, a napisala ih dvije) - sve su to knjige za javni spektakl, a ne za sjetna čitanja ili intimna sjećanja kakva je u svojoj knjizi protkala Maryann Burk Carver. Knjiga »Kako je to bilo« jedna je od rijetkih memoarskih knjiga što ne uz-

Mjestimično vedar, a mjestimično oblačan život, prepun obiteljskih slavlja i tragedija, selidbi iz grada u grad, zacijelo će zagrijati srca svih čitatelja koji su željni ispovijesti ljudi, a ne ispovijesti medijskih figura

dižu slavu slavnog, nego ljudski unizuju velikog autora, zadirući u njegovu anđeosku i demonsku dušu, jedna od onih ispovijesti koja puteve teške karijere preplće s putevima teškog života. Iako ne pripada »visokoj literaturi«, knjiga pokazuje da se i skromno napisana ispovijest može pretvoriti u bogatu ljudsku priču koju piše život, taj amorfni roman što se poigrava i sa sudbinom samog pisca. Ljubav jednog para počinje u malom lokalu u gradiću Union Gapeu, u ozračju pedestih (kad je mladić dolazio po djevojku u očevom »chevroletu«, kad su se moderne djevojke uspoređivale s Avom Gardner i Audrey Hepburn, kad je mladež slušala Elvisa Preslevja i kad su frajeri nosili jakne od vinila), a završava Carverovim mučnim pijanstvom, njegovom teškom bolešću i bolnom rastavom koja ipak iskazuje vječni savez - Carver, iako tada oženjen Tess, šalje Maryann primjerak nove knjige »Odakle zovem« s označenom pričom »Daljina« u kojoj se govori o vječnoj ljubavi, vječnoj blizini.

Potresan život Carverovih mješavina je duboke romantike i tragike jednog boemskog života, prepunog duhovnih nagnuća i sirotinjstva, prepunog književnih riječi i slave, ali i mirisa pilana, trulih ordinacija, prodavaonica i drugih mjesta u kojima je par jedva zarađivao za egzistenciju ne bi li dosegao svoje duhovno »poslanje« u skladu sa šezdesetima, svoju slobodu, esenciju. Mjestimično vedar, a mjestimično oblačan život, pun ciklona i anticiklnona, prepun obiteljskih slavlja i tragedija, prepun selidbi iz grada u grad koje su uzaludno stvarale jasnu putanju života, zacijelo će zagrijati srca svih čitatelja koji su željni ispovijesti ljudi, a ne ispovijesti medijskih figura.

TRŽIŠTE KNJIGA ✕ *Mogu li pisci živjeti samo od svog talenta*

U Hrvatskoj tek nekoliko nakladnika uz koje pisac može zaraditi

Nataša GAJSKI KOVAČIĆ

U Hrvatskoj je moguće živjeti isključivo od pisanja, ali život od pisanja znači moći odmah reagirati na stvari koje se događaju i naravno mnogo pisati. Osobno sam do sada napisao 25 knjiga, kaže nam četrdesettrogodišnji književnik Hrvoje Kovačević, voditelj tribina Društva hrvatskih književnika. S njim smo razgovarali o odnosu nakladnika i pisaca, ali i nekim promjenama koje se pripremaju na književnom planu da bismo se uskladili s regulativama Europske unije. Jedna od njih je naknada od javne posudbe u knjižnicama koja će se autorima početi isplaćivati od 2010. Kako saznajemo u Državnom zavodu za intelektualno vlasništvo, tzv. pravo javne posudbe postoji u brojnim europskim zemljama, a kod nas je u postupku uvođenja. Državni zavod za intelektualno vlasništvo dodijelio je nedavno licencu za provedbu tog prava Društvu hrvatskih književnika, no na koji će se način to pravo provoditi još nije definirano. Od tajnice Društva Ružice Cindori saznajemo da će pravo na naknadu od posudbe knjiga imati svi pisci, neovisno o tome jesu li njihovi članovi ili ne, no još nije odlučeno kako će se te naknade raspodjeljivati, ni koliko će iznositi.

»To pravo morat će se proširiti i na strane pisce, ali i na nasljednike mrtvih pisaca«, kaže Kovačević. Pravo na autorstvo imaju nasljednici pisaca koji su umrli unatrag 70 godina. U Zavodu za intelektualno vlasništvo napominju da će sredstva za isplatu tih naknada, iako one zasigurno neće biti velike, najvjerojatnije morati osigurati Ministarstvo kulture, možda i lokalne zajednice, s obzirom na to da je malo vjerojatno da će, kao u nekim zemljama, taj novac moći isplaćivati same knjižnice na temelju svojih proračuna.

Još je nejasno po kojem sustavu će se naknade isplaćivati - po broju primjeraka knjiga određenog autora, po broju onih koje su posuđene ili po nekoj paušalnoj ocjeni.

»U prikupljanju naknada od javne posudbe Društvu hrvatskih književnika pomagat će Udruga za zaštitu prava nakladnika ZANA, koja je s Društvom počela surađivati na zaštiti autora i nakladnika od fotokopiranja njihovih djela. Znam da su naknade koje se za javnu posudbu isplaćuju autorima u Velikoj Britaniji vrlo visoke, dok u ostalim zemljama osciliraju«, objašnjava Kovačević. U svakom slučaju, na naknade koje će se isplaćivati za pravo javne posudbe autori u Hrvatskoj teško će moći računati kao na čvrsti financijski oslonac, što nam potvrđuju i u Zavodu za intelektualno vlasništvo.

»Ovakve su naknade dobrodošle, dobro je da država na taj način financijski potpomaže pisce. No ja računam, s obzirom na to da živim od pisanja, na postotke od prodanih knjiga. Iako država ulaže i u potpore tiskanja knjiga, pisac od njih nema koristi. Čak se i postocima od prodaje knjiga manipulira. Kad nakladnici prave obračune, neki pisci tvrde da pouzdano znaju da su ih zakinuli. To je vrlo teško provjeriti jer autori nemaju uvid u to koliko je knjiga prodano. Doduše, postoji mogućnost vještačenja, no mora se biti baš motiviran da bi se ishodilo vještačenje. Osobno sam pozitivna osoba i volim vjerovati da me ne varaju«, tumači Kovačević.

No upozorava na prešutnu nepravdu s kojom se veliki broj autora suočava, a to je da nakladničke kuće uzimaju priče i pjesme za školske udžbenike, a pritom ne samo da autorima ne plaćaju naknadu, nego autor može smatrati da je dobro prošao ako mu pošalju primjerak udžbenika u kojem je objavljeno njegovo djelo. Kovačeviću se nedavno dogodilo nešto što ga je zaprepastilo. Naime, za potrebe udžbenika koji je tek trebao proći na natječaju, korištena je njegova priča »Dvoje koje je plesalo na ulici« i bez da su mu išta o tome

Prešutna nepravda s kojom se veliki broj književnika suočava je da nakladničke kuće uzimaju priče i pjesme za školske udžbenike, a pritom ne samo da autorima ne plaćaju naknadu, nego autor može smatrati da je dobro prošao ako mu pošalju primjerak udžbenika u kojem je objavljeno njegovo djelo

rekli, skratili su je na pola i promijenili naslov jer uz prepolovljeni tekst više nije imao smisla. Je li na koncu ta priča završila u kakvom udžbeniku ili ne, Kovačević ne zna, no kaže da taj događaj izaziva zgražanje njegovih kolega, ali istodobno nije ništa što izlazi iz okvira nečega što se svakodnevno događa na hrvatskoj književnoj sceni.

Na slučaj s prvim hrvatskim nakladnikom na internetu »Strijelcem«, Kovačević je već zaboravio iako je njegovo autorsko pravo i tamo narušeno jer nije dobio naknadu za objavu njegovih priča.

»U Hrvatskoj je svega četiri, pet izdavača s kojima se može raditi, a da se nešto i zaradi«, kaže Kovačević.

Dodaje da autori na najviše nepravde nailaze kad se upuste u pisanje scenarija. Upravo o toj problematici razgovaralo se na nedavnoj tribini Društva hrvatskih književnika.

»Scenaristi u Hrvatskoj vrlo se teško mogu izboriti za svoja prava. U Udruženju dramskih umjetnika postoji sek-

Naknadama od javne posudbe knjiga vjerojatno će se tek simbolično popuniti džepovi autora

cija za scenarij i dramu, vodi je književnik Miro Gavran, no i ako postoji cjenik minimalnih usluga, njega se nitko, na žalost, ne pridržava. Autori se nisu u stanju ni približno izboriti za te cijene. A što pritom producentske kuće čine da bi došle do kvalitetnog scenarija? Ako autor ne pristane na njihovu ponudu, okrenut će se nekome drugome. Štrajk scenarista kakav je drmao Hollywoodom i zbog kojeg je stajala kompletna filmska industrija, kod nas je nezamisliv. Čini se da je važnije imati pisca koji će pristati na određene uvjete nego imati kvalitetnog pisca. Iako svi smatraju da bi nešto trebalo promijeniti, ništa se ne čini«, tumači Kovačević.

U njegovom književnom opusu trećinu djela čine knjige za djecu.

»Veliki problem s kojim se suočava dječja književnost je da gotovo i nema reakcije medija na nju, a isprika je da djeca ne čitaju novine. Možda je to točno, ali čitaju njihovi roditelji«, kaže naš sugovornik.

I profesorica Diana Zalar s Učiteljskog fakulteta u Zagrebu, s kojom smo nedavno razgovarali, smatra da bi dječjim piscima trebalo dati veći publicitet. Također drži da bi bilo potrebno nagrade za dječje pisce, ilustratore i prevoditelje što više približiti državnoj razini te omogućiti veću financijsku potporu za poticaj mladim piscima, omogućiti im da više komuniciraju međusobno, ali i sa svjetskom produkcijom, te omogućiti da se tiska više poezije jer je nju najteže progurati kod izdavača.

IZ DRUGOG KUTA

Nešto ispod nosa, ne, točnije između nosa i usta, ali ne i usana jer je brk obilježje muškog dijela populacije. Jedan domaći pisac humorist vinuo se u neviđene visine i zavrijedio medijsku pozornost s jasnim naslovom: »Što je muškarac bez brkova« . Neki kažu da je to domaći Hašekov »Dobri vojak Švejk«. Taj humoristični roman otkako je objavljen ne silazi s prvog mjesta čitateljskih top-lista, a preselio se i na kazališnu scenu. Lica su mještani malog sela s oko dvije tisuće duša, crkvom, osmoljetkom, gostionicom »Bevanda« i s dvije trgovine mješovitom robom... tako se živi u njihovoj svakodnevici da je bilo samo pitanje vremena kad će to postati roman. Kazališna predstava je prava punokrvna komedija o vlaškom mentalitetu. Nakon predstave snimljen je film koji puni kinodvorane. Pod redateljskom palicom Hrvoja Hribara u samo četiri dana u zagrebačkim kinima vidjelo ga je više od 10.000 gledatelja, više nego blockbustere »King Kong« ili »Harry Potter«.

Napokon smo dočekali i da hrvatski film puni kinodvorane. Doduše, redatelj je upucao veliku lovu na marketing pa se nekoliko dana prije premijere počela vrtjeti najava za film na televiziji, reklama i intervjua bilo je svuda po novinama, a svakako treba napomenuti i odličnu službenu web stranicu filma.

Može li brk biti hrvatski brend, o tome razmišljam svako jutro u kupaonici brijući se. Povijest uklanjanja dlaka s lica vrlo je zanimljiva i iz pozicije dizajna. Pogledajmo oblik i funkciju naprave kojom se to radi. Američki poslovni čovjek Arthur Gillette dizajnirao je tanku čeličnu pravokutnu pločicu koja se ulaže u napravicu s drškom i kojom se odstranjuju dlake s nasapunanog lica. Nakon klasične britve, zapravo noža, nitko živ nije vjerovao da se tom majušnom i tankom pločicom čelika može pokositi dlakava šuma. Lukavi Arthur dizajnirao je i poseban logo od tipografije oštrih linija »kojom se možeš i porezati«. Kao što znamo, svijet je vrlo brzo prihvatio njegov izum i svaki muškarac koji ga koristi poreže se više puta i u jednom brijanju. Nakon Gillettea dolazi električni aparat za koji

Piše: Boris LJUBIČIĆ

Brk

Povijest uklanjanja dlaka s lica vrlo je zanimljiva i iz pozicije dizajna. Može li brk biti hrvatski brend, o tome razmišljam svako jutro brijući se u kupaonici

ne treba sapunica, jer brije na suho. Novi dizajn je Braunov aparat koji se reklamira sloganom: »Možeš se obrijati, a nećeš se porezati«; njegov logo sa zaobljenim blagim linijama slova slijedi tu verbalnu poruku.

Zašto se brijemo? Brada i brkovi bili su umjetničko-boemsko obilježje, a svi muškarci to nisu iako ih velik broj umišlja da bi im neobrijanost u tom pogledu mogla pomoći. Postoji i kompromis: obrijati sve osim dijela između nosa i usta. Mnogi povijesni likovi baš se izdvajaju po svom podnosnom dizajnu. Hitlerov ravni pravokutnik i danas je vizual kojim se nekoga želi obilježiti, pa se u vrijeme izbora na uličnim plakatima iz pakosti političkim protivnicima s malo crne boje između nosa i osmijeha sugerira politička opcija. Drugi veliki idiot i vladar 20. stoljeća, Hitlerov suvremenik, suradnik ali i suparnik, Staljin imao je puni »prirodni« brk koji nije bio mrk, ali kojeg nakon njegove smrti u političkoj eliti SSSR-a više nitko nije nosio...

Za razliku od političkog brka, u umjetničkom svijetu i brk mora biti kreativna iluzija. Svakako najpoznati iluzionist i artist s dizajniranim brkom bio je Salvador Dali. Njegovi uzdignuti tanki i rogati (poput rogova španjolskog bika u koridi) brci izdržali su uspravno i zašiljeno sve do njegove smrti. Bio je opremljen posebnim tutkalom i lakom, prepariran poput lanenog platna za slikanje. Naravno, njega je bilo teško slijediti, a on sam je isti brk podario i najpoznatijem osmijehu svih vremena, Leonardovoj Giocondi popularnoj Mona Lisi, kao Dalijevu Giocondu.

Vratimo se na domaći teren... vrijeme je maškara i sve je dopušteno. Posebno je u pozornosti medija Riječki karneval, a iz Rijeke su i tri »muškarčine« sa zalijepljenim brcima tijekom cijele godine. Brkovi su glavna odrednica članova art grupe Let 3, ma što izvodili i izokretali... to je oznaka njihovog brenda. Alkarski momak je uzoran ako su mu brčine velike i povijesno obješene niz lice i padaju na prsi junačke. To nikako nisu umjetni samoljepivi brkovi kao kod Leta 3. Kod alkara to nije uvjet jer alkar je iz više društvene klase i ne hoda po zemlji, već ponosno sjedi u sedlu s junačkim kopljem u ruci gotovo 300 godina. Taj alkarski vizual momka i alkara, ali i slika Gospe Sinjske glavna je ikonografija najnovije dramske predstave Miroslava Krleže »U agoniji«. Branko Brezovec doslovce supostavlja svjetove - Zagreb nekad, Zagreb danas i Sinj oduvijek. Sinj kao Sinj i nije predmet kritike toliko koliko je, zbog specifičnog trokuta koji čine Alka, Gospa i Norac, izvrstan medij za prikazivanje i ispitivanje forme. Pogotovo kad je sudaren sa svijetom »Agonije«, Brezovec radnju dovodi u Sinj i Cetinsku krajinu, mitsko mjesto hrvatske državnosti, Alke, viteštva i junaštva. Impresivnu scenografiju potpisuje jedan Zorica (Željko), a to je poznata alkarska loza iz Hrvaca kod Sinja, baveći se prije svega formom, ne samo dramskom i kazališnom, nego upravo onom kojom salonski jezik prevodi u naše vrijeme. Brkati Lembach je ključni lik kojem folklorni Križovec i Laura za vrličkim tkalačkim stanom izgovaraju krležijanski dijalog. Dok sam redatelj (Brezovec) uredno brije bradu i brkove, jedan bard crtanog filma brkova se ne odriče. Joško Marušić se u naponu snage, nakon niza uspješnih umjetničkih crtića i nagrada po svjetskim festivalima, upušta u komercijalni projekt dugometražnog crtića za sve uzraste i filmske ukuse. Malo je na svijetu takvih produkcija, ali naslijeđe Zagrebačke škole još nije sasvim nestalo i Joško se nada planetarnom financijskom, ali i kulturološkom uspjehu i promociji Hrvatske. Za taj pothvat odabrao je priču »Duga« književnika Dinka Šimunovića. Osnovica radnje je romantičarski koncept u surovom krajoliku i životu u njemu. Nježna djevojčica želi biti brkati muškarac, a to se po narodnom predanju postiže prolaskom ispod duge. No, glavni junačine su Salko i Rašica kao mlađi i stariji brk posuđeni iz Šimunovićeva romana »Alkar«. »Film će biti pun digresija, poput bitke kod Sinja 1715. godine, gdje dajem svoju verziju tražeći racionalni razlog za bijeg premoćne turske vojske. No, u konačnici to je priča o stradanju djece u povijesti i govori o jednoj tabu temi, a to je ne rat između naroda, već rat između generacija. Po svojim refleksima film će biti univerzalan gdje god da se prikaže«, kaže Joško. E, Joško, Joško, pazi da umjesto u sridu ne pogodiš u ništa, koristeći brk kao hrvatski brend.